

INNOVATSION SHAROITDA TO'QIMACHILIK SANOATI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH YO'NALISHLARI

Sattarov Ilkhomjon Rahimjanovich

Namangan davlat texnika universiteti, mustaqil tadqiqotchisi

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida tarkibiy islohotlarni yanada chuqurlashtirish va bozor munosabatlarini joriy qilish, paxta xom ashyosini qayta ishlash hamda to'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqaradigan tarmoqlar integratsiyalashuvini yanada kengaytirish bo'yicha mamlakatimizda bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda.

Mamlakatimizda to'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini rivojlantirish, soha korxonalarining investitsiya va eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilishi natijasida respublikada ishlab chiqarilayotgan paxta tolasi to'liq va ip kalavaning 45 foizi qayta ishlanmoqda, shuningdek, sohaning yillik eksport salohiyati 3,2 milliard dollardan oshdi².

Shu bilan birga, jahon bozorlarida raqobatning kuchayishi, xorijiy ishlab chiqaruvchilar tomonidan aralash turdagi mahsulotlar ishlab chiqarish hisobiga xarajatlarning kamaytirilishi ushbu sohani rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlarni taqozo etmoqda.

Hududiy darajada to'qimachilik sohasining raqobatbardosh rivojlanishi, bilim va ilmiy yutuqlardan samarali foydalanish, innovatsion faoliyatni rag'batlantirish, investitsiyalar uchun qulay muhit yaratish, ishlab chiqarish fondlarini modernizatsiya qilish hamda yuqori texnologiyali ishlab chiqarishlarni joriy etish orqali innovatsion brend shakllantirishni nazarda tutadi. Bularning barchasi mamlakatning barqaror rivojlanish strategiyasiga muvofiq holda amalga oshirilishi lozim.

To'qimachilik sohasining raqobatbardosh salohiyatini faollashtirish **ko'p darajali yondashuv** asosida olib borilishi maqsadga muvofiq:

- **Mikrodarajada** – korxonalar mahsulot sifatini, dizaynini va funksional xususiyatlarini takomillashtirib, iste'molchilarning aniq ehtiyojlarini maksimal darajada qondirishga yo'naltirilgan strategiyalarni ishlab chiqishlari zarur.

- **Tarmoq (sohaviy) darajada** – qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari, xomashyo tayyorlovchi korxonalar, to'qimachilik va tikuvchilik fabrikalari, savdo tarmoqlari va ilmiy markazlarni o'zaro integratsiyalashgan tizimga birlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday tizim bozor talablarini chuqur o'rganishga, yangi avlod "aqlli" to'qimalarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

- **Mezodarajada** – to'qimachilik mahsulotlarini brendlashni qo'llab-quvvatlash, mintaqaviy ko'rgazmalar, yarmarkalar, investitsiya forumlarini tashkil etish, nanotextil ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirish, ekologik to'qimachilikni kengaytirish va xalq

² <https://lex.uz/uz/docs/-6351331>

hunarmandchiligini qo'llab-quvvatlash lozim. Shu bilan birga, foydalanilmayotgan sanoat hududlarini qayta jonlantirish, ularni madaniy, ishbilarmonlik va ko'ngilochar markazlarga aylantirish, shahar hududlarining jozibadorligini oshirish (jentrefikatsiya) jarayonlarini amalga oshirish ham zarur.

- **Makrodarajada** – investitsiyalarni jalb etish uchun huquqiy va institutsional sharoitlar yaratish, innovatsion muhitni rivojlantirish, malakali kadrlar tayyorlash bo'yicha ta'lim dasturlarini takomillashtirish hamda yangi biznes-modellarni qo'llab-quvvatlash dolzarb hisoblanadi.

- **Megadarajada** – to'qimachilik sanoatini xalqaro qo'shilgan qiymat zanjirlariga integratsiyalashuvini ta'minlash orqali ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirish, xorijiy tajribani tatbiq etish, qo'shimcha investitsiyalarni jalb qilish va yangi bozorlarni ochish imkoniyatlari yaratiladi. Bu jarayon o'z navbatida sinergetik samarani yuzaga keltiradi.

To'qimachilik korxonalarining raqobatbardoshligini aniqlovchi asosiy omil – bu ularning ishlab chiqargan mahsulotidir. Shu bois, barcha resurslar va tashkiliy imkoniyatlar yuqori sifatli, zamonaviy talablarga javob beruvchi mahsulot ishlab chiqarishga yo'naltirilishi lozim. Mahsulot sifatining oshishi ishlab chiqarish samaradorligini kuchaytiradi, korxonaning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi, investitsiyalarni jalb etish imkonini beradi va natijada korxonaning raqobatbardoshligini oshiradi (1-jadval).

1-jadval

To'qimachilik korxonalarining mahsulot sifatini oshirishning raqobatbardoshlikka ta'siri³

Yo'nalish	Ta'sir mazmuni	Kutilayotgan natija
Mahsulot oshishi sifatini	Mehnat unumdorligini oshiradi, resurslardan foydalanish samaradorligini kuchaytiradi, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi.	Ishlab chiqarish samaradorligi va foydalilik darajasi ortadi.
Innovatsion texnologiyalarni joriy etish	Ilmiy-texnik taraqqiyot tezlashadi, yangi mahsulot turlari ishlab chiqiladi.	Raqobat ustunligi va mahsulotning yangilik qiymati oshadi.
Sifat menejmenti tizimini joriy etish	Ichki nazorat mexanizmlari yaxshilanadi, nosoz mahsulotlar kamayadi.	Korxonaning brend obro'si va ishonchliligi oshadi.
Xalqaro	ISO, OEKO-TEX kabi	Eksport hajmi

³ Muallif ishlanmasi

standartlarga moslashish	sifat sertifikatlarini joriy etish orqali xalqaro talablarga moslashadi.	kengayadi, jahon bozoriga chiqish imkoniyati ortadi.
Ekologik toza texnologiyalarni qo'llash	Chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlash tizimini joriy etish.	'Yashil brend' imijini shakllantiradi, xalqaro talablarni qondiradi.
Raqamli transformatsiya (Industry 4.0)	Ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtiradi va optimallashtiradi.	Xarajatlar kamayadi, mahsulot sifati va aniqligi oshadi.

O'zbekiston (va umuman, mahalliy) to'qimachilik mahsulotlari asosan **narxga asoslangan raqobat mavjud bo'lgan bozorlarda** keng tarqalgan. Bunga qarshi ravishda, **G'arb davlatlari ishlab chiqaruvchilari** o'z mahsulotlarini, avvalo, **yuqori sifat** hisobiga xaridorlarga taklif etib, raqobat ustunligini qo'lga kiritmoqda.

Mikrodarajada raqobat afzalliklarini shakllantirish uchun korxonalar quyidagi **strategik yo'nalishlarni** amalga oshirishi zarur:

1. Xarajatlar bo'yicha yetakchilik strategiyasi – bu raqobatchilarnikiga yaqin yoki undan past narxda mahsulot taklif etish orqali bozorda ustunlikka erishishni nazarda tutadi. Bunda korxonada eng past ishlab chiqarish xarajatlariga ega bo'lishi kerak.

2. Mahsulot assortimentini differensiallash – ya'ni mahsulot turini, dizaynini, sifat darajasini va funksional xususiyatlarini kengaytirish orqali iste'molchilar uchun qo'shimcha qiymat yaratish.

Ichki va tashqi bozorlarda **yengil sanoat mahsulotlari**, xususan, **paxta matolari** katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, **ichki kiyim, bolalar va kattalar kiyimlari** tikishda paxta to'qimalari eng foydali xomashyo hisoblanadi, chunki u **havo o'tkazuvchan, yumshoq, teriga qulay** va **narx jihatidan ham maqbul**.

Paxtadan turli turdagi matolar olinadi: **satın, batist, sitets, baxmal, biaz, flanel, bayka, gipür, tafta, trikotaj, tül, organza, kolenkor** va boshqalar. Turli **to'qish usullarining kombinatsiyasi** material sathida kerakli naqsh yoki tasvirni hosil qilish imkonini beradi.

Paxta tolasining **iste'molbop afzalliklari** quyidagilardan iborat:

- yuqori mustahkamlik darajasi;
- kiyim ishlab chiqarish, maishiy va tibbiyot sohasida keng qo'llanilishi;
- tabiiy paxta tolalarini sintetik yoki sun'iy tolalar bilan aralashtirish natijasida material yanada jozibali, rang-barang va bezakli bo'ladi;
- paxta matosidan tayyorlangan mahsulotlar havo o'tkazadi, tana haroratini saqlaydi va gigiyenik xususiyatlari yuqori bo'ladi.

Paxtaning asosiy **kamchiligi** – u tez **buktalanishga (buzilish, burishish)** moyil. Ammo bu muammoni ishlab chiqarish jarayonida **boshqa tolalar qo'shish** orqali kamaytirish mumkin.

Пахта matolarining raqobatbardoshligini oshirish uchun **sifat parametrlarini ekspert baholashning zamonaviy uslublaridan** foydalanish muhim. Amaliyotda mahsulot raqobatbardoshligini aniqlash uchun turli **baholash metodikalari** qo'llaniladi.

Hozirgi vaqtda eng ko'p tarqalgan usul – bu **ekspert baholash usuli**, bunda mahsulotning sifat ko'rsatkichlari bo'yicha mutaxassislarining fikrlari **statistik tahlil** asosida qayta ishlanadi. Ushbu tahlilning birinchi bosqichi – **ekspertlarning fikrlarining uyg'unlik darajasini aniqlash**, ya'ni **konkordatsiya koeffitsientini** hisoblashdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Маршалл, А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. - М.: Изд. группа «Прогресс», 1993. - Т.3. - 351 с.
2. Бабкин А.В., Шамина Л.К. Анализ применения методологических подходов к управлению экономическими системами // Научно-технические ведомости СПбГПУ. Серия Экономические науки. – 2008. № 1 (53). – С. 18-22.
3. Бабкин А.В. Интегрированные промышленные структуры как экономический субъект рынка: сущность, принципы, классификация // Вестник Астраханского государственного технического университета. Серия Экономика. – 2014. - № 4. – стр. 7-23.